

Janusz Wojtycza

dr hab., prof. UAFM, Uniwersytet Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie
<https://orcid.org/0000-0002-5872-8403>

Pułkownik Jerzy Lewakowski – komendant Wojskowego Instytutu Geograficznego, ofiara zbrodni katyńskiej

Jerzy Wiktor Lewakowski urodził się 23 marca 1891 r. we Lwowie jako syn Aleksandra (1847–1909, dyrektor Banku Hipotecznego we Lwowie) i Eugenii z d. Dębickiej (ur. ok. 1850). Miał brata Stanisława Zenona (ur. 1877). W 1911 r. ukończył c.k. V Gimnazjum we Lwowie i podjął studia na Wydziale Budownictwa Lądowego Szkoły Politechnicznej we Lwowie. Do wybuchu wojny zaliczył sześć semestrów.

Od 1906 r. należał do Niepodległych Kół Młodzieży Gimnazjalnej, a od 1910 r. – do „Sokoła”. Od powstania, 22 maja 1911 r., I Lwowskiej Drużyny Skautowej naczelnika Kościuszki był jej członkiem i pełnił funkcję zastępcy drużynowego Czesława Pieniążkiewicza¹. Drużyna powstała z przekształcenia założonej w styczniu 1911 r. w bursie uczniowskiej, mającej pomieszczenie w Domu imienia Tadeusza Kościuszki przy ul. Dwernickiego 1 we Lwowie, Drużyny Młodzieży Sokolej². We wrześniu 1911 r. drużyna liczyła 78 skautów, w tym trzech instruktorów³.

¹ Czesław Pieniążkiewicz (1881–1945), urzędnik, zastępca Naczelnego Komendanta Skautowego (1916–1918), miejscowy komendant skautowy we Lwowie (1916–1917), założyciel i pierwszy drużynowy I Lwowskiej Drużyny Skautowej naczelnika Kościuszki (1911–1914, 1915–1916), redaktor lwowskiego „Skauta” (1916–1918).

² M. Popiel, *Skauci I Lwowskiej Drużyny skautowej od stycznia do czerwca 1911 roku*, „Skaut. Harcerskie Pismo Historyczne” [Tarnów] nr 2 (60) z 23.04.2020 r., s. 3.

³ *Kronika*, „Skaut” [Lwów] nr 1 z 15.10.1911 r., s. 16.

Należał do bliskich współpracowników Andrzeja Małkowskiego⁴. Od 22 maja 1911 r. był p.o. skarbnika Naczelnej Komendy Skautowej, od 16 września 1912 do 1914 r. – członkiem Związkowego Naczelnictwa Skautowego (ZNS) we Lwowie⁵ oraz Sekcji Technicznej Głównej Komendy Skautowej (1914). Był też od lutego 1912 r. członkiem Miejscowej Komendy Skautowej we Lwowie. Wziął udział kursie skautowym zorganizowanym na wiosnę 1912 r., a od 14 lipca do 2 sierpnia 1912 r. uczestniczył w kursie skautowym w Skolem, który opisał szczegółowo na łamach „Skauta”⁶. W następnym roku należał do kadry kursu skautowego w Skolem (14 lipca – 2 sierpnia 1913)⁷. W latach 1913–1914 prowadził VII Lwowską Drużynę Skautową im. ks. J. Poniatowskiego. Drużyna liczyła w tym czasie 66 skautów, głównie uczniów c.k. Wyższej Szkoły Realnej, uczestniczyła w kursie pożarniczym. W dniach 10 lipca – 20 sierpnia 1914 r. kierował kursem zastępowych ZNS pod namiotami w Skolem. Prof. Andrzej Zalewski⁸, wspominając ten kurs, tak o nim napisał: „Lewakowski miał lat 22. Był specjalistą od terenoznawstwa, ale umiał chyba wszystko, co dotyczyło harcerstwa”⁹.

Wydał *Regulamin wewnętrzny drużyn skautowych. Projekt* (Lwów 1914). Był komendantem 1. plutonu w II akademickiej kompanii Stałych Drużyn Sokolich oraz zastępcą kompanijnego instruktora terenoznawstwa w szkołach oficerskich i podoficerskich oraz na obozach „Sokoła”. Organizował zakup i zdobywanie broni dla drużyn. Opracował w tym czasie regulaminy i podręczniki: *Karabin „Mannlicher” (związły opis z tablicą)* (Lwów 1913), *Klucz znaków przyjętych rosyjskiej mapy wojskowo-topograficznej 1:26 000* (Lwów 1914, 1916), *Terenoznawstwo i kartografia wojskowa. Podręcznik dla organizacji wojskowych i drużyn skautowych* (Lwów 1916). Była to jedna z pierwszych, obok *Terenoznawstwa* H. Bagińskiego, polskich

⁴ Andrzej Juliusz Małkowski (1888–1919), uważany za założyciela harcerstwa polskiego, członek Naczelnej Komendy Skautowej we Lwowie (1911) i Związkowego Naczelnictwa Skautowego (1911–1912), założyciel i redaktor lwowskiego „Skauta” (1911–1912).

⁵ G. Nowik, *Polskie związki skautowe i harcerskie 1909–1922. Zarys organizacyjny*, Niezależne Wydawnictwo Harcerskie, Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku, Warszawa 2019, s. 49, 53, 62–63.

⁶ X. V. [J. Lewakowski], *Kurs skautowy w Skolem (Od 14 lipca do 2 sierpnia 1912)*, „Skaut” nr 1–3 z 1.09.1913 r., s. 23–27; toż: J. Lewakowski, *Kurs skautowy w Skolem w r. 1913*, [w:] *Harcerstwo w obozach*, [red.] S. Sedlaczek, E. Ryszkowski, Dział Wydawnictw Naczelnictwa Związku Harcerstwa Polskiego, Warszawa 1928 [reprint: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2015], s. 36–45. W przedruku prawdopodobnie błąd co do roku opisanego kursu.

⁷ W. Błajewski, *Z dziejów harcerstwa polskiego 1910–1939*, Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1985, s. 50.

⁸ Andrzej Zalewski (1898–1978), prof. AGH, specjalista w zakresie ekonomiki i organizacji pracy oraz planowania w hutnictwie, m.in. prezes Towarzystwa Naukowego Organizacji i Kierownictwa; od 1911 r. jeden z pierwszych skautów warszawskich, później m.in. członek i szef Głównej Kwatery Naczelnej Komendy Skautowej, żołnierz AK.

⁹ A. Zalewski, *Wspomnienia o harcerstwie 1911–1920* [mps, ss. 26], s. 6, kserokopia w posiadaniu autora.

prac z tej dziedziny. Na łamach lwowskiego „Skauta” w latach 1912–1914 jako X[awery]. Vocavelli¹⁰ publikował cykl artykułów *Nauka o terenie*, pisał również na inne tematy, później współpracował z redakcją do 1921 r. W latach 1914–1918 współredagował „Polski Przegląd Wojskowy”¹¹.

W chwili wybuchu I wojny światowej był członkiem kadry kursu ZNS w Skolem. Władysław Nekrasz pisze: „Wśród podniesłego nastroju wszyscy składają wobec naczelnego komendanta skautowego, dr. Kazimierza Wyrzykowskiego i ks. Jana Mauersbergera, uroczystą przysięgę, że oddają się na służbę Sprawie i ślubują gotowość poświęcenia swych sił i życia dla Polski”¹².

27 lipca 1914 r. został zmobilizowany do c.k. armii i skierowany do szkoły oficerów rezerwy artylerii w Krakowie, a 6 grudnia 1914 r. – do 2 Brygady Artylerii Fortecznej w Krakowie, służył w Regimentie Artylerii Fortecznej Nr 2. Od 1 maja 1915 r. jako chorąży, od 1 stycznia 1916 r. – podporucznik i od 1 lutego 1918 r. – porucznik walczył w armii austriackiej na frontach rosyjskim, serbskim, rumuńskim i od lutego 1917 r. jako dowódca baterii – na froncie włoskim, gdzie 22 lutego 1918 r. został ranny w głowę i przeszedł operację oka. Po wyleczeniu pełnił służbę w batalionie zapasowym Regimentu Artylerii Ciężkiej Nr 2 w Krakowie¹³.

20 października 1918 r. nawiązał kontakt z płk. Bolławem Roją i 31 października na jego rozkaz, pełniąc służbę oficera dyżurnego, przejął dowodzenie, sprzęt artyleryjski regimentu oraz jego koszary przy ul. Montelupich. Był to pierwszy pułk artylerii w Wojsku Polskim. Zorganizował ochronę pobliskiego szpitala oraz magazynów sprzętu saperskiego, artyleryjskiego i żywnościowego przed grabieżą i zniszczeniem. Z dniem 1 listopada został przyjęty do Wojska Polskiego w stopniu porucznika i przydzielony do krakowskiego pułku artylerii wałowej. 5 listopada 1918 r. został mianowany przez gen. B. Roję dowódcą Pociągu Pancernego Nr 2 „Śmiały”. W dniach 11 i 12 listopada 1918 r. dowodził pociągiem podczas zdobywania Przemysła i wślawił się atakiem pociągu przez most kolejowy na Sanie na silnie umocnione pozycje ukraińskie, otwierającym drogę piechocie do przeprawy na drugi brzeg rzeki, oraz w bitwie Bakończycami. Pociągiem pancernym dowodził do 3 grudnia 1918 r., uczestniczył w odsieczy i prowadził transporty żywności dla Lwowa¹⁴. Z powodu ciężkiej choroby w połowie grudnia 1918 r. wrócił do Krakowa.

¹⁰ W szeregu publikacji błędnie „Vocareli”.

¹¹ J. M. [Józefa Mękarśka], *O drubnie Jadwidze i drubhu Jerzym Lewakowskich*, „Skaut. Pismo Koła Harcerki i Harcerzy z lat 1910–1945” 1973, nr 16, s. 25.

¹² W. Nekrasz, *Harcerze w bojach. Przyczynek do udziału młodzieży polskiej w walkach o niepodległość ojczyzny w latach 1914–1921*, Główna Drukarnia Wojskowa, Warszawa 1930, s. 21.

¹³ S. Zajac, *Pokój wam. Ocalić od zapomnienia*, Dowództwo Krakowskiego Okręgu Wojskowego, Kraków 1994, s. 154.

¹⁴ A. Jackowski, *Jerzy Lewakowski (1891–1940)*, [w:] *Geografowie polscy. Słownik biograficzny*, red. A. Jackowski, K. Krzemień, I. Soljan, t. 2: K–P, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków 2018, s. 919; W. Nekrasz, *op. cit.*, s. 193.

Był kolejno instruktorem, nauczycielem i wykładowcą w 1 Pułku Artylerii Wąłowej. Ponadto uczestniczył w zajęciach Instytutu Sztuk Pięknych w Krakowie na kierunku architektura. W maju 1920 r. został przeniesiony do Korpusu Kadetów Nr 1 w Łobzowie jako wykładowca i instruktor. W sierpniu i wrześniu 1920 r., w czasie wojny z bolszewikami, służył w Sztabie 1 Armii na stanowisku referenta Oddziału III Operacyjnego.

Wydał podręcznik *Terenoznawstwo i kartografja wojskowa* (Warszawa–Kraków 1920), przez długi czas obowiązujący w szkołach oficerskich WP, oraz *Klucz znaków przyjętych austriackich: 1:75 000 i 1:20 000, pruskich: 1:100 000 i 1:200 000, rosyjskich: 1:84 000 i 1:126 000* (Warszawa–Kraków [1920], Kraków 1936).

W latach 1918–1920 był członkiem Naczelnej Rady Harcerskiej, a od sierpnia 1920 do 1921 r. – członkiem Naczelnictwa ZHP. W sierpniu 1920 r. rozkazem Naczelnictwa ZHP otrzymał stopień ćwika¹⁵. W dniach 31 października – 2 listopada 1920 r. uczestniczył jako delegat organizacji Małopolski w V Zjeździe Naczelnej Rady Harcerskiej¹⁶. W roku 1921 był też członkiem Sądu Harcerskiego¹⁷. Posiadał stopień podharcymistrza.

W latach 1920–1926 pełnił kolejno służbę w Wydziale I Regulaminów i Wyszakolenia Oddziału III Sztabu Generalnego WP jako kierownik Referatu Regulaminów, w Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii w Warszawie jako dowódca baterii szkolnej i instruktor artylerii, w Referacie Przystosobienia Wojskowego w Warszawie jako kierownik referatu i w Wydziale Szakolenia Departamentu I Broni Głównych i Wojsk Taborowych Ministerstwa Spraw Wojskowych. Następnie przez rok był wykładowcą w 5 Pułku Artylerii Ciężkiej w Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii oraz instruktorem artylerii i dyrektorem nauk w Szkole Podchorążych w Warszawie. W 1922 r. został zweryfikowany w stopniu kapitana ze starszeństwem z dniem 1 czerwca 1919 r. Ukończył kurs dowódców dywizjonów artylerii w Toruniu (6 kwietnia – 30 września 1923) i kurs doskonalenia w Wyższej Szkole Wojskowej (2 października 1924 – 18 marca 1925). W roku 1923 na łamach „Wychowania Wojskowego” opublikował artykuł *Nasze nowe regulaminy*.

Płk M. Kukiel, szef III Oddziału Sztabu Generalnego, wystawił mu taką opinię: „Kpt. Lewakowski jest wzorowym oficerem o wyrobionych i wysokich zdolnościach organizacyjnych i zamiłowaniu do pracy. Posiada bardzo głębokie wiadomości ogólne i wojskowe. Pod każdym względem wykonuje wzorowo obowiązki. Bardzo zdolny organizator”¹⁸.

¹⁵ *Sprawozdanie Naczelnej Rady Harcerskiej (1918–1920)*, Warszawa 1920, s. 3; Dział Urzędowy, „Harcerz” 1920, nr 24, s. 216; Rozkaz miesięczny Naczelnictwa ZHP L. 42 z sierpnia 1920 r., „Harcerz” 1920, nr 26, s. 238.

¹⁶ Rozkaz miesięczny Naczelnictwa ZHP L. 35 z czerwca 1920 r., „Harcerz” 1920, nr 27, s. 247; Dział Urzędowy, V Zjazd NRH, „Harcerz” 1920, nr 30, s. 227.

¹⁷ *II Sprawozdanie Naczelnej Rady Harcerskiej (I I 1921–I IX 1921)*, Warszawa 1921, s. 41.

¹⁸ S. Zając, *op. cit.*, s. 154. Autor podaje, że opinię wystawiono w 1931 r., ale nie jest to możliwe, gdyż J. Lewakowski był już od 1924 r. majorem.

1 grudnia 1924 r. został mianowany majorem ze starszeństwem z dniem 15 sierpnia 1924 r. i 59. lokatą w korpusie oficerów zawodowych artylerii. Pozostawał w tym czasie oficerem nadetatowym 5 Pułku Artylerii Ciężkiej w Krakowie.

Od 1925 r. był wykładowcą artylerii w Szkole Podchorążych. Według relacji prof. A. Zalewskiego, w tym czasie kierownika Zakładu Terenoznawstwa w Szkole Podchorążych w Warszawie: „Naprawdę to on przeprowadził w 1926 r. Podchorążówkę przez most Poniatowskiego, mimo że zapatrywania polityczne łączyły go z Piłsudskim”¹⁹.

16 maja 1926 r. został wyznaczony na stanowisko kierownika Działu Ewidencji i Konstrukcji Map, później – kierownika Samodzielnego Referatu Organizacyjno-Mobilizacyjnego Wojskowego Instytutu Geograficznego (WIG) w Warszawie. Od 1 lipca 1932 r. był zastępcą, od 21 marca 1935 do 15 kwietnia 1936 r. – p.o. komendanta WIG, a 25 sierpnia 1939 r. objął funkcję komendanta Instytutu. Jako zastępca szefa WIG kierował Wydziałem Administracyjnym, Samodzielnym Referatem Ogólnym oraz Oficerską Szkołą Topografów. Z jego inicjatywy w 1934 r. przekształcono Szkołę Służby Wojskowo-Geograficznej przy WIG z 10-miesięcznego szkolenia w dwuletnią szkołę. 12 marca 1933 r. został awansowany do stopnia podpułkownika ze starszeństwem od 1 stycznia 1933 r. i 1. lokatą w korpusie oficerów geografów.

Był współorganizatorem założonej 3 grudnia 1923 r. Sekcji Geograficznej Towarzystwa Wiedzy Wojskowej, jej członkowie powierzyli mu w 1927 r. stanowisko redaktora naczelnego kwartalnika „Wiadomości Służby Geograficznej”, którym był do roku 1939. Pod jego redakcją kwartalnik stał się głównym periodykiem specjalistycznym w kraju, z którym współpracowali tacy wybitni geografowie i kartografowie jak E. Romer, B. Olszewicz, J. Krasowski, K. Buczek czy S. Lencewicz. Opublikował na jego łamach m.in. artykuły: *Międzynarodowa wystawa kartograficzna w Warszawie (1934)*, *Mapa terenów powodzi lipcowej 1934 r. (1935)*, *Pomiar, mapa i obrona kraju. Rozważania z okazji dziesięciolecia (1937)*²⁰. Był też współredaktorem „Polskiego Przeglądu Wojskowego”.

Był członkiem Komitetu Organizacyjnego II Zjazdu Słowiańskich Geografów i Etnografów w Polsce w dniach 1–12 czerwca 1927 r. (i ponownie w 1936) oraz członkiem Komitetu Organizacyjnego i organizatorem międzynarodowej wystawy kartografii współczesnej w gmachu Politechniki Warszawskiej w ramach XIV Kongresu Międzynarodowej Unii Geograficznej w Warszawie w dniach 23–30 sierpnia 1934 r.²¹. Był także członkiem Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Geograficznego²².

¹⁹ A. Zalewski, *op. cit.*, s. 6.

²⁰ A. Jackowski, *op. cit.*, s. 920.

²¹ A. Jackowski, E. Bilska-Wodecka, I. Soljan, *80 lat minęło... XIV Kongres Międzynarodowej Unii Geograficznej w Warszawie, 23-31.08.1934*, „Przegląd Geograficzny” 2014, t. 86, nr 1, s. 116–117, 122.

²² A. Jackowski, *Geografowie wobec wojny polsko-bolszewickiej. W stulecie Bitwy Warszawskiej 1920–2020*, Polskie Towarzystwo Geograficzne, <https://ptgeo.org.pl/2020/08/geografow->

W pracy zbiorowej *Harcerstwo w obozach* (Warszawa 1928) opublikował artykuł *Kurs skautowy w Skolem*. Uczestniczył w spotkaniu pierwszych drużyn lwowskich 7 listopada 1937 r., zorganizowanym we Lwowie przez Koło Harcerzy z Czasów Walk o Niepodległość²³.

Od 31 sierpnia 1939 r. WIG prowadził mobilizację żołnierzy, w tym oficerów o specjalności geodezyjno-kartograficznej. Łącznie zgłosiło się 850 żołnierzy. 4 września 1939 r. otrzymał z Kwatery Głównej Naczelnego Wodza rozkaz ewakuacji WIG do Lwowa. Ewakuacja rozpoczęła się w nocy z 4 na 5 września, kiedy został wysłany pierwszy oddział. Instytut ewakuowano do Lwowa samochodami i koleją. Transporty składające się z 60 samochodów wyruszyły z Warszawy w trzech rzutach 5 i 6 września i z niewielkimi stratami dotarły do Lwowa 8 września. Z dwóch transportów kolejowych pierwszy, kilkakrotnie bombardowany, dotarł do Lwowa 7 września. Drugi, składający się z 56 wagonów, utknął w zatorze między stacjami Mrozy i Siedlce. 9 września Lewakowski wydał rozkaz opuszczenia transportu i rozpoczęcia marszu do Lwowa. Następnego dnia rezerwistów skierowano do batalionu etapowego, a personel – do Lwowa. 11 września Lewakowski wydał rozkaz indywidualnego przedzierania się do Lwowa²⁴. Ostatecznie większość transportów z niewielkimi stratami dotarła do celu.

Do Lwowa dotarło ok. 150 oficerów i 100 szeregowych. Podjęto druk w Zakładach Graficznych Książnica-Atlas prof. Eugeniusza Romera. Między 8 a 15 września wydano 18 map w nakładach od 2000 do 5000 egzemplarzy. Dostarczano je samochodami bezpośrednio do walczących wojsk. 15 września WIG został przetransportowany kolumną 26 samochodów do Stanisławowa, gdzie 17 września zapadła decyzja o ewakuacji ze sprzętem i materiałami na Węgry²⁵.

Lewakowski pozostał we Lwowie i brał udział w jego obronie jako oficer artylerii. Ujęty przez armię sowiecką, był internowany w Kozielsku i Starobielsku. Pomiedzy 4 i 9 kwietnia 1940 r. został przewieziony do Katynia, gdzie został zamordowany. Spoczywa na Polskim Cmentarzu Wojennym w Katyniu.

Został odznaczony Medalem Niepodległości (1932), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1923), Brązowym Medalem za Długoletnią Służbę, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918–1921 (1928), Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1928), Odznaką Honorową „Orleńską”, harcerską odznaką „Za Zasługę” (3 lipca 1921). 5 października 2007 r. został awansowany pośmiertnie do stopnia pułkownika. Na cmentarzu Powązkowskim znajduje się jego symboliczne epitafium.

ie-wobec-wojny-polsko-bolszewickiej-w-stulecie-bitwy-warszawskiej-1920-2020 [dostęp: 3.08.2023].

²³ W. Błażejewski, *op. cit.*, s. 314; *Odznaka pamiątkowa dawnych harcerzy małopolskich*, „Wschód” 1937, nr 65, s. 11.

²⁴ E. Sobczyński, *Wojenne losy WIG-u*, „Polska Zbrojna”, nr okazyjny na Dzień Pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej, 13.04.2021, s. 3.

²⁵ *Ibidem*, s. 4–5.

W 1920 r. zawarł związek małżeński z Jadwigą Marią Czarnecką 1° voto Rogowską (1890–1972), malarką, graficzką, nauczycielką, podharcmistrzą, w latach 1909–1910 członkinią lwowskiego „Sokoła”, w latach 1914–1915 drużynową II Żeńskiej Drużyny Skautowej we Lwowie, w latach 1920–1921 członkinią NZHP, w roku 1920 członkinią Naczelnej Rady Harcerskiej), miał z nią syna Johna Janusza Lewakowskiego (1923–2018, zam. w USA). Po rozwodzie po raz drugi wstąpił w związek małżeński w 1925 r. z Janiną Marią Mieczynską (ok. 1888–1981), tancerką, choreografką, nauczycielką tańca, wykładowczynią w uczelniach artystycznych, która w latach 1954–1955 pełniła funkcję rektora Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej w Łodzi²⁶.

Bibliografia

- II Sprawozdanie Naczelnej Rady Harcerskiej (I I 1921–I IX 1921)*, Warszawa 1921.
- Błazejewski W., *Z dziejów harcerstwa polskiego 1910–1939*, Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1985.
- Dział Urzędowy, „Harcerz” 1920, nr 24, s. 216.
- Dział Urzędowy, V Zjazd NRH, „Harcerz” 1920, nr 30, s. 277–280.
- J.M. [Józefa Mękarska], *O drubnie Jadwidze i drubu Jerzym Lewakowskich*, „Skaut. Pismo Koła Harcerki i Harcerzy z lat 1910–1945” 1973, nr 16, s. 25.
- Jackowski A., *Geografowie wobec wojny polsko-bolszewickiej. W stulecie Bitwy Warszawskiej 1920–2020*, Polskie Towarzystwo Geograficzne, <https://ptgeo.org.pl/2020/08/geografowie-wobec-wojny-polsko-bolszewickiej-w-stulecie-bitwy-warszawskiej-1920-2020> [dostęp: 3.08.2023].
- Jackowski A., *Jerzy Lewakowski (1891–1940)*, [w:] *Geografowie polscy. Słownik biograficzny*, red. A. Jackowski, K. Krzemień, I. Soljan, t. 2: K–P, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków 2018, s. 919–922.
- Jackowski A., Bilska-Wodecka E., Soljan I., *80 lat minęło... XIV Kongres Międzynarodowej Unii Geograficznej w Warszawie, 23–31.08.1934*, „Przegląd Geograficzny” 2014, t. 86, nr 1, s. 115–130.
- Janina Mieczynska*, Encyklopedia teatru polskiego, <https://encyklopediateatru.pl/osoby/7127/janina-mieczynska> [dostęp: 22.10.2023].
- Lewakowski J., *Kurs skautowy w Skolem w r. 1913*, [w:] *Harcerstwo w obozach*, [red.] S. Sedlaczek, E. Ryszkowski, Dział Wydawnictw Naczelnictwa Związku Harcerstwa Polskiego, Warszawa 1928 [reprint: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2015], s. 36–45.
- Nekrasz W., *Harcerze w bojach. Przyczynek do udziału młodzieży polskiej w walkach o niepodległość ojczyzny w latach 1914–1921*, Główna Drukarnia Wojskowa, Warszawa 1930.
- Nowik G., *Polskie związki skautowe i harcerskie 1909–1922. Zarys organizacyjny*, Niezależne Wydawnictwo Harcerskie i Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku, Warszawa 2019.
- Odnaka pamiątkowa dawnych harcerzy małopolskich*, „Wschód” 1937, nr 65, s. 11.
- Olech U., *Wiktor Jerzy Lewakowski, Pro Memoria*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1991, nr 2 (136), s. 406–408.

²⁶ *Janina Mieczynska*, Encyklopedia teatru polskiego, <https://encyklopediateatru.pl/osoby/7127/janina-mieczynska> [dostęp: 22.10.2023].

- Popiel M., *Skauti I Lwowskiej Drużyny skautowej od stycznia do czerwca 1911 roku*, „Skaut. Harcerskie Pismo Historyczne” [Tarnów] 2020, r. XVI, nr 2 (60), s. 3–9.
- Rozkaz miesięczny Naczelnictwa ZHP L. 35 z czerwca 1920 r., „Harcerz” 1920, nr 27, s. 247.
- Rozkaz miesięczny Naczelnictwa ZHP L. 42 z sierpnia 1920 r., „Harcerz” 1920, nr 26, s. 238–239.
- Sobczyński E., *Wojenne losy WIG-u*, „Polska Zbrojna”, nr okazyjny na Dzień Pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej, 13.04.2021, s. 2–5.
- Sprawozdanie Naczelnej Rady Harcerskiej (1918–1920)*, Warszawa 1920.
- X. V. [J. Lewakowski], *Kurs skautowy w Skolem (Od 14 lipca do 2 sierpnia 1912)*, „Skaut” nr 1–3 z 1.09.1913 r., s. 23–27.
- Zając S., *Pokój wam. Ocalić od zapomnienia*, Dowództwo Krakowskiego Okręgu Wojskowego, Kraków 1994.
- Zalewski A., *Wspomnienia o harcerstwie 1911–1920* [mps, ss. 26].

Pułkownik Jerzy Lewakowski – komendant Wojskowego Instytutu Geograficznego, ofiara zbrodni katyńskiej

Streszczenie

Artykuł przedstawia sylwetkę płk. Jerzego Lewakowskiego, w młodości instruktora skautowego, jednego z pierwszych skautów lwowskich, oficera armii austriackiej walczącego w I wojnie światowej na frontach rosyjskim, serbskim, rumuńskim i włoskim, a potem jako dowódca pociągu pancernego „Śmiały” w czasie walk o Lwów. Po wojnie pracował jako wykładowca w korpusie kadetów i oficer w sztabie. W tym czasie jako podharcistrz był krótko członkiem naczelnych władz Związku Harcerstwa Polskiego. Już przed wojną opublikował podręczniki i artykuły, głównie z zakresu kartografii i topografii. W okresie międzywojennym służył w sztabach i szkolnictwie wojskowym, od 1932 r. był zastępcą i p.o. komendanta, a w chwili wybuchu wojny – komendantem Wojskowego Instytutu Geograficznego. Dużo publikował, organizował konferencje zjazdy i kongresy naukowe. Był członkiem towarzystw naukowych, członkiem redakcji czasopism i redaktorem naczelnym kwartalnika „Wiadomości Służby Geograficznej”. Po wybuchu II wojny światowej zorganizował ewakuację Instytutu do Lwowa, a potem – Stanisławowa. Uczestniczył w obronie Lwowa jako oficer artylerii. Internowany w Kozielsku i Starobielsku, został przewieziony do Katynia, gdzie został zamordowany.

Słowa kluczowe: biografia, I wojna światowa, Wojskowy Instytut Geograficzny, harcerstwo, zbrodnia katyńska

Colonel Jerzy Lewakowski: commander of the Military Geographical Institute, victim of the Katyn crime

Abstract

The article presents the profile of Colonel Jerzy Lewakowski, a scout instructor in his youth, one of the first Lviv scouts, an Austrian army officer fighting in World War I on the Russian, Serbian, Romanian and Italian fronts, and then as the commander of the “Śmiały” armored train during the battles for Lviv. After the war, he worked as a lecturer in the cadet corps and an officer on the staff. At that time, as a scoutmaster, he was briefly a member of the governing bodies of the Polish Scouting Association. Already before the war, he published textbooks and articles mainly in the field of cartography

and topography. In the interwar period, he served in military staffs and education, from 1932 as a deputy and acting officer. commandant, and at the outbreak of the war, commander of the Military Geographical Institute. He published a lot and organized conferences, meetings and scientific congresses. He was a member of scientific societies, a member of the editorial board of magazines and the editor-in-chief of the quarterly "Wiadomości Służby Geograficznej" (Geographic Service Messages). When the World War II broke out, he organized the evacuation of the Institute to Lviv and then Stanisławów. He participated in the defense of Lviv as an artillery officer. Interned in Kozielsk and Starobielsk, he was transported to Katyń, where he was murdered.

Keywords: biography, World War I, Military Geographical Institute, Polish scouting, Katyń crime